

JOEEP

e-ISSN: 2651-5318

Journal Homepage: <http://dergipark.org.tr/joeeep>

Araştırma Makalesi • Research Article

Tarihsel Gerginliklerin Gölgesinde Dış Ticaret: Türk-Yunan İlişkileri

Foreign Trade in the Shadow of Historical Tensions: Turkish-Greek Relations

İsmail Altay^a, Özgül Bilici^b & Nasuh Sofuoğlu^{c, *}

^a Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 53020, Rize / Türkiye
ORCID: 0000-0002-6304-8218

^b Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, 53020, Rize / Türkiye
ORCID: 0000-0002-5311-8681

^c Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 53020, Rize / Türkiye
ORCID: 0000-0002-8453-4557

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 31 Ekim 2023

Düzeltilme tarihi: 1 Aralık 2023

Kabul tarihi: 13 Aralık 2023

Anahtar Kelimeler:

Diplomatik gerginlik

İhracat

İthalat

Yapısal Kırılma Testi

ARTICLE INFO

Article history:

Received: Oct 31, 2023

Received in revised form: Dec 1, 2023

Accepted: Dec 13, 2023

Keywords:

Diplomatic tension

Exports

Imports

Structural Break Test

ÖZ

Bu çalışma tarihsel olarak siyasal anlamda kriz yaşayan iki ülke olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki çatışma ve diplomatik gerginliklerin, iki ülke arasındaki ticareti etkileyip etkilemediğini incelemektedir. Bu amaçla ilişkilerin önemli ölçüde gergin olduğu 1950-2000 arası dönemde Türkiye'nin Yunanistan ile yaptığı ihracat ve ithalat verileri incelenecektir. İlgili dönemde yaşanan gerginliklerin ihracat ve ithalat serilerinde yapısal kırılma yaratıp yaratmadığı Bai-Perron yapısal kırılma testi ile analiz edilecek olup, kırılmaların bu gerginlik tarihleriyle örtüşüp örtüşmediği araştırılacaktır. Elde edilen sonuçlar Kıbrıs Barış Harekâtı dışında yaşanan siyasi krizlerin Türkiye'nin Yunanistan'dan yaptığı ihracata yansımadağını göstermiştir. Yunanistan'dan yapılan ithalat üzerinde ise herhangi bir siyasi krizin etkisi tespit edilmemiştir. Bu bulgu, iki ülke arasındaki ticaret hacminin oldukça düşük olması ve ülkelerin ekonomik olarak görece büyük olmaması ile açıklanabilir.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine whether the conflicts and diplomatic tensions between Türkiye and Greece, two countries that have historically experienced political crisis, affect the trade accrued between them. To this end, data on Türkiye's exports to and imports from Greece for the period of 1950-2000, when relations were considerably tense, will be examined. Structural breaks in the export and import series during the period in question will be analysed with the Bai-Perron structural break test in order to determine whether these breaks coincide with the tension dates. The results show that the political crises apart from the Cyprus Peace Operation has not caused any change in Türkiye's exports. On the other hand, none of the political tensions seems to have an impact on imports series. These findings are consistent with the strand of the existing literature which claims no prominent impact from political events to economic relations in the cases of low trade volumes and economically small countries.

1. Giriş

Çatışma, savaş ve diplomatik gerginlikler ülkeler arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Meydana gelen bu gerginlikler ülkelerin siyasi ilişkilerinin yanında ekonomik ilişkileri üzerinde de etki yaratabilmektedir. Etkilenen ekonomik unsurlardan bir tanesi de uluslararası

ticarettir. Ülkeler arası siyasi gerginliklerin aralarındaki ticareti olumsuz etkilediği tarihsel olarak da gözlemlenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde dış politikada benimsenen barışçıl politikalar Yunanistan ile ilişkilere de yansımış ve iki ülke arasında 1930'lu yıllardan itibaren diyalog kanalları açılmaya başlamıştır (Kutlay, 2009:92).

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: nasuh.sofuoglu@erdogan.edu.tr

Atf/Cite as: Altay, İ., Bilici, Ö. & Sofuoğlu, N. (2023). Tarihsel Gerginliklerin Gölgesinde Dış Ticaret: Türk-Yunan İlişkileri. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 8(2), 529-542.

This article is published under the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0) licence. Anyone may reproduce, distribute, translate and create derivative works of this article (for both commercial and non-commercial purposes), subject to full attribution to the original publication and authors.

Ancak ikili arasında barışın hüküm sürdüğü bu süreç, 1950'li yıllarda Kıbrıs sorunu ile sekteye uğramıştır. 1999 yılında Yunanistan'ın Türkiye'yi Avrupa Birliği üyeliği için desteklemesi iki ülke arasında yaklaşık 50 yıl süren gerilimleri yumuşatmıştır (Heraclides, 2010:70; 146).

Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı, Ankara-Atina hattında yoğun gerilimlerin yaşandığı 1950-2000 yılları arasında Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan siyasi ve diplomatik gerginliklerin ve çatışmaların iki ülke arasındaki ticaret üzerindeki etkisini analiz etmektir. Bu amaçla iki ülke arasında gerçekleşen ihracat ve ithalatta meydana gelen ani artış ve azalışların iki ülke arasındaki siyasal ilişkiler ile bağıntısı olup olmadığı değerlendirilmektedir. Bunun için söz konusu dönemde iki ülke arasında yaşanan önemli siyasi krizler belirlenerek dönemin ticaret verileri üzerinden analiz yapılmıştır. Analizlerde Bai-Perron çoklu yapısal kırılma testi kullanılmış ve varsa kırılmaların bu krizlere denk gelip gelmediği incelenmiştir.

Literatürde siyasi etmenler nedeniyle ortaya çıkan çatışma ve krizlerin ticaret üzerindeki etkisini inceleyen sınırlı sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar, sırasıyla birden fazla ülke grubunu ele alan çalışmalar, iki ülke arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmalar ve son olarak da tarihsel olarak Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri kapsayan çalışmalar olmak üzere üç sınıflandırma üzerinden aşağıda sunulmuştur.

Anderton ve Carter (2001) savaşın ticaret üzerindeki etkisini 14 büyük güç üzerinden incelemiştir. Elde ettikleri bulgular büyük güçler arasındaki savaşların, ticaretteki düşüş ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca 13 büyük olmayan güç için de savaşın ticaret üzerindeki etkisine bakılmıştır. Burada kanıtlar daha zayıf olsa da ticaretin bozulması öncülünü destekleyici olduğu belirtilmiştir. Long (2008) çalışmasında iki ülke arasındaki çatışmanın ticaret üzerindeki etkisini 1984-1997 yılları arasında gerçekleşen iki-yanlı ticaret verilerini kullanarak analiz etmiştir. Elde ettiği bulgular silahlı çatışmaların yanında ülkeler arasında ve ülke içindeki çatışma beklentilerinin de ikili ticaret miktarı ile negatif ilişkili olduğunu göstermektedir. Hegre vd. (2010) ise Long (2008)'in ticaret modelinden türettikleri analizde barışın ticareti teşvik ettiği ve çatışmanın ticareti azalttığı bulgusuna erişmişlerdir.

Pollins (1989a) ikili diplomatik ilişkilerin ticaret üzerindeki etkisini altı ithalatçı ülke üzerinden incelemiştir. Analiz sonuçları, ikili siyasi ilişkiler çerçevesinde oluşan iş birliği ve düşmanlığın ticareti etkilediğini göstermektedir. Pollins (1989b) bir diğer çalışmasında benzer biçimde siyasi dostluk ve düşmanlığın ülkeler arasındaki ticareti etkilediği bulgusuna ulaşmıştır. Li ve Sacko (2002) ise yaptıkları çalışmada savaş veya çatışmanın beklenmedik bir şekilde ortaya çıkması durumunda iki ülke arasındaki ticareti önemli ölçüde azalttığını vurgulamışlardır. Ayrıca daha şiddetli ve uzun olan çatışmaların, daha az şiddetli ve kısa olan çatışmalara göre ticareti daha fazla azalttığını belirtmişlerdir.

Che vd. (2015) 1937-1945 yılları arasında Japonya'nın Çin'i işgal etmesinin yatırım ve ticaret üzerindeki etkisine odaklanmışlardır. Bu çatışmanın savaştan etkilenen Çin bölgelerinde, ticareti ve yatırımı olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Ayrıca tarihsel gerginliklerin küreselleşen dünyaya rağmen ticaret ve yatırımı olumsuz etkilediği vurgulanmıştır. Du vd. (2017) ise 1990-2013 yılları arasında politik olayların ve şokların Çin'in ticareti üzerindeki etkisini ele almışlardır. Elde ettikleri sonuçlar politik şokların ihracat üzerinde etkili olduğunu fakat bu etkinin en fazla üç ayda yok olduğunu göstermiştir.

Barbieri ve Levy (1999) 1870-1922 yılları arasında yedi farklı ikili ülke grubu oluşturmuştur. Elde edilen ikililer arasındaki savaş ve çatışmanın ticaret üzerindeki kısa ve uzun dönem etkisini ampirik olarak analiz etmişlerdir. Çalışmanın bulguları çoğu olayda savaşın ticaret üzerinde bir etkisi olmadığını göstermiştir. Ayrıca, savaşın bazen ikili ticarete geçici bir düşüşe yol açsa da, çoğu durumda ticari ilişkiler üzerinde uzun vadeli kalıcı bir etkisi olmadığı vurgulanmıştır. Ek olarak, aslında ticaretin genellikle savaş sonrası dönemde arttığı belirtilmiştir. Bu çalışmada ele alınan yedi tane ikili ilişkinin ikisi Türkiye ve Osmanlı İmparatorluğu ile ilgilidir. Bu eksende çalışma, 1886-1911 yılları arasında Türkiye-Yunanistan ve 1960-1992 yılları arasında Kıbrıs-Türkiye arasındaki çatışmaların ticaret üzerindeki etkisini araştırmıştır. 1897 yılındaki Osmanlı-Yunan Savaşı ve 1974 Kıbrıs Barış Harekati'nin ticaret üzerinde etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğer değerlendirme ise savaş sonrası ticaretin artıp artmadığıdır. Bu çerçevede Türkiye-Kıbrıs arasındaki çatışmadan sonra ticaret artarken, Osmanlı-Yunan savaşı sonrası ticaret azalmıştır. Yazarlar bunu savaştan sonra Birinci Balkan Harbi'ne girilirken düşmanlığın devam etmiş olabileceği ile açıklamışlardır. Ayrıca Birinci ve İkinci Balkan Savaşları ve Kurtuluş Savaşı dönemleri ile ilgili veri elde edemedikleri için analiz yapılamadığını belirtmişlerdir. Çalışmaya göre, yoğun düşmanlıklar sonrasında ticaretin kısıtlanabileceği ya da savaş beklentisi ile ticaretin hemen gerçekleştirilebileceği gerekçeleriyle, savaşa giden dönemde ticaretin artma ve azalma olasılıkları neredeyse eşittir.

Barbieri ve Levy (1999)'de olduğu gibi, 16 tane ülke çifti arasında yaşanan çatışmalar ile uluslararası ticaret arasında nedensellik ilişkisi araştıran Reuveny ve Kang (1998), 1962-1991 dönemini dikkate alarak Türkiye ile Yunanistan arasında da söz konusu ilişkiyi araştırmıştır. İki ülke arasında yaşanan önemli gerilimlerden Kıbrıs Barış Harekati ile ikilinin ticareti arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi olduğunu tespit etmiştir. Dokuz farklı mal grubu için tekrar ettiği analizlerde ise nedenselliğin yönünün ve şiddetinin mal grubuna göre farklılaştığı sonucuna varmıştır.

Mevcut literatürde Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen ticaretin çatışmaya yol açıp açmadığını ele alan çalışmalar olmakla birlikte (Pantsios, 2007; Tsarouhas ve Yazgan, 2018), yukarıda adı geçen iki çalışma hariç, ikili arasındaki çatışmaların ticaret üzerine etkisini inceleyen çalışma, bildiğimiz kadarıyla, bulunmamaktadır. Her ne

kadar Aksu (2004), ikili arasında 1990'lardan sonra cereyan eden gerilimlerin ekonomik ilişkilerine yansıyor yansımadağını incelerken ihracat ve ithalat rakamlarını sunsa da, çalışma ekonometrik bir analiz içermemektedir ve 1990-2004 dönemi için genel bir değerlendirme sunmaktadır. Çalışma, söz konusu dönemde ikili arasındaki gerilim ve barış süreçlerinin ticareti etkileyip etkilemediğini uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde incelemiş ve kriz yaşanan yıllar ve sonrasına bakarak dış ticarete artış veya azalış yaşanıp yaşanmadığına göre değerlendirilme yapmıştır.

Dolayısıyla çalışmamızın temel amacı Türkiye ve Yunanistan arasındaki ticaretin, siyasi gerginliklerin yoğun olduğu 1950-2000 arası dönemde önemli bir değişim yaşanıp yaşanmadığının tespit edilmesidir. Eğer böyle bir değişim varsa bu değişimin siyasi olaylardan mı yoksa ekonomik olaylardan mı kaynaklandığının belirlenmesidir. Bu amaçla, çalışmamız tarihsel olarak ikili ilişkilerde gerginlik yaşayan iki ülke olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki ticaretin gerginlik ve çatışmadan etkilenip etkilenmediği sorusunu ampirik olarak cevaplamaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda, ikili arasında gerçekleşen ticarete yapısal değişim olup olmadığı (ihracat ve ithalat verilerinde yapısal kırılma olup olmadığı) ve varsa bunların iki ülke arasında yaşanan gerilimlere denk gelip gelmediği incelenmiştir. Araştırmada ihracat ve ithalat değişkenlerine yapısal kırılma testinin uygulanmasının temel nedeni, iki ülke arasında gerçekleşen ticarete yüksek ölçüde bir değişimin olup olmadığının tespit edilmesidir. Dolayısıyla bu testin kullanılması ile öncelikle seride önemli bir değişimin yaşanıp yaşanmadığı tespit edilerek bu kırılmanın hangi nedenler ile ortaya çıktığı araştırılmıştır. Bu yönüyle çalışmamız literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Elde edilen bulgular iki ülke arasındaki politik şokların genel olarak ticaret hacmini önemli ölçüde etkilemediği yönündedir. Sadece Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ihracat üzerinde gözle görülür bir değişime neden olduğu tespit edilmiştir. İki ülkenin gelişmişlik düzeylerinin yüksek olmaması ve ticaret hacminin çok sınırlı olması nedeniyle politik gerginliklerin her zaman ticarete yansımadağı gözlemlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye ve Yunanistan arasında 1950-2000 yılları arasında yaşanan krizlerin kronolojik anlatısına yer verilmiştir. Üçüncü kısımda yöntem ve veri sunulmuştur. Dördüncü bölümde ise iki ülke ticaret verilerinin politik olaylardan etkilenip etkilenmediği analiz edilmiştir. Bunu, değerlendirmelerin yer aldığı sonuç bölümü takip etmiştir.

2. 1950-2000 Yılları Arasında Türkiye ve Yunanistan Arasındaki Siyasi Krizler

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923 yılında kurulmasıyla beraber Türkiye ve Yunanistan arasında 1930'lu yıllarda barış hüküm sürmeye ve diyalog yolları açılmaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye ve Yunanistan iç ekonomik kalkınma girişimlerine odaklanmış ve Soğuk Savaş Dönemi'nde dahil

oldukları Batı İttifakı'nın uluslararası arenadaki politikalarına uygun hareket ederek ikili ilişkilerinde çatışmacı bir tutum sergilememişlerdir (Heraclides, 2010: 68; Fırat, 2019: 576). 1950'li yıllara kadar devam eden bu süreç Kıbrıs'ın bir sorun olarak Ege'nin iki yakasında da yankı uyandırmaya başlamasıyla sekteye uğramıştır. Yaklaşık 50 yıl çatışma odaklı bir şekilde devam eden bu süreç 1999 yılına gelindiğinde Türkiye'nin, Yunanistan'ın da açık desteğiyle, Avrupa Birliği ile üyelik müzakerelerinin başlaması sayesinde yumuşamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve Yunan mevkidaşı George Papandreou'nun oluşturduğu sıcak ilişkilere dayanan yakınlaşma süreci başlamıştır (Heraclides, 2010: 70, 146). Son yıllarda Yunanistan'ın ve Kıbrıs'ın Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığı talepleri ile Türkiye'nin kıta sahanlığı talepleri çatışır hale gelse de Doğu Akdeniz krizinin Yunanistan ve Türkiye arasındaki ticaret hacmi üzerindeki etkisini gözlemlemek için henüz erken olduğu söylenebilir. Bu sebeplerle, bu çalışma 1950'li yıllardan başlayarak 1999 yılına kadar devam eden dönemde Ankara-Atina hattında cereyan eden krizleri mercek altına almıştır.

1878'de Kıbrıs adasının İngiltere'nin eline geçmesiyle Kıbrıslı Rumlar Enosis taleplerini arttırmaya başlamışlardır. 1940'larda İngiltere adadaki Türk nüfusuna vurgu yaparak Enosis taleplerini dengelemeye çalışırken Yunanistan Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı yönünde tavır almıştır (Zenginoğlu, 2018). Kıbrıslı Rumlar'ın Yunanistan ile birleşme (Enosis) umuduyla 1955 yılında EOKA'yı kurmalarına karşılık olarak Ankara da Kıbrıslı Türkler'i organize ederek, daha sonra Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) adını alacak olan VOLKAN'ı kurmuştur (Yeşilada, 2020: 435). Kilisenin 1950 yılında yaptığı bir referanduma katılan Kıbrıslı Rumların %96'sı Enosis isteklerini dile getirirken Kıbrıslı Türkler kiliseye gitmedikleri için dolaylı yoldan bu oylamanın dışında bırakılmışlardır (Fırat, 2019: 596). Ancak, bu karar tüm Kıbrıslıları temsil edermişçesine Kilise tarafından dünyaya duyurulmuştur.

1950 yılında Kıbrıs'ta III. Makarios adıyla başpiskoposluğu üstlenerek adadaki etkisini arttıran Mihail Hristodulu Muskos Yunanistan'ı Enosis ile Batı ittifakı arasında bir tercih yapmaya zorlamıştır. Soğuk Savaş döneminde Batı ittifakındaki yerini sağlamlaştırmak isteyen Atina, ittifakın diğer üyelerinden İngiltere ve Türkiye ile ters düşmek istemediği için, bu sorunu başlarda İngiltere ile yapılacak ikili görüşmeler aracılığıyla çözmeyi denemiştir. Ancak amacına ulaşamayınca sorunu uluslararasılaştırma yöntemine başvurmuştur.

Öte yandan, Türkiye'de Kıbrıs sorununu gündeme ilk taşıyan Ankara değil Türkiye'de ikamet eden Kıbrıslı Türkler olmuştur (Zenginoğlu, 2018). Kıbrıs sorununu Türkiye'nin gündemine taşımak amacıyla medyada yer bularak kamuoyunun dikkatini Kıbrıs meselesine çekmeye başlamışlardır. Ankara ise Batı ittifakı içindeki yerini pekiştirmek amacıyla İngiltere ve Yunanistan ile ilişkilerini öncelikle devam etmiştir.

16 Ağustos 1954 tarihinde Yunanistan Başbakanı

Papagos'un başvurusuyla Kıbrıs sorunu Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun gündemine gelmiştir. Bu girişimden aradığı sonucu elde edemeyen Makarios adada gerilla hareketi için hazırlıklarını devam ettiren Grivas'a yeşil ışık yakmıştır.

Bu olayların ardından İngiltere, Türkiye'yi Kıbrıs sorununa müdahil etmeyi amaçlarken Yunanistan adadaki Rumların baskısı ve müttefikleriyle arasını iyi tutma gerekliliği arasında kalmıştır. 29 Ağustos 1955'te toplanan Londra Konferansı'nda İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tezlerini ileri sürmüştür (Bilge, 1996: 341). İngiltere adanın kendi hakimiyetinde kalmasının zaruri olduğunu ileri sürerken Yunanistan adada self-determinasyon kuralı çerçevesinde bir çözüm öne sürmüştür. Türkiye ise adanın İngiltere'nin elinde kalması gerektiğini savunmakla birlikte adada bir statüko değişikliği yaşanacaksa (coğrafi yakınlık, ada ile tarihi, ekonomik ve kültürel bağlar ve adanın eskiden Osmanlı'ya ait olduğuna vurgu yaparak) bunun kendi lehine gerçekleşmesi gerektiğini öne sürmüştür. 6 Eylül'de İngiltere'nin Kıbrıs'ın kendini yönetme evresine geçebileceğini açıklamasına Türkiye tamamen karşı çıkmış, Yunanistan ise bu açıklamayı yetersiz bulmuştur. Ancak, tarafları kesin bir anlaşmazlığa götüren, Türkiye'de yaşanan 6-7 Eylül olayları olmuştur.

Bu dönemde Türk kamuoyu Kıbrıs konusuyla oldukça içli dışlı olmuştur. Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) tarafından "Kıbrıs Türktür Derneği" kurulmuş ve Kıbrıs konusu gündemden düşmez hale gelmiştir. Başbakan Adnan Menderes'in 24 Ağustos 1955'te (Cumhuriyet, 1955) verdiği "Oradaki [Kıbrıs] halkımız silahsız bulunabilir. Fakat bu onların müdafaasız kalacakları manasına gelmez" demeci de gerginliği arttırmıştır. Gerginliğin arttığı bu günlerde 6 Eylül günü Selanik'te Atatürk evine bomba koyulduğu iddiası üzerine "Kıbrıs Türktür Derneği" olayı kınamak için bir gösteri düzenlemiştir. Kontrolden çıkan gösteri bir şiddet sarmalına dönüşmüştür. Çoğunlukla Rumlara ait olan mallar, kiliseler ve okullar tahrip edilmiştir. Benzer olaylar aynı gün İzmir'de de yaşanmıştır. Olaylar üzerine İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edilmiştir (Bilge, 1996: 347). Olaylar sırasında 5000'den fazla bina zarar görmüş ve 150 milyon TL'lik maddi hasar kayda alınmıştır (Zenginoğlu, 2018: 152-155). Türkiye'nin uluslararası alanda itibarı da oldukça zarar görmüştür. 7 Eylül'de Ankara resmi bir bildiriyle olayı büyük bir felaket olarak tanımlamış ve duyulan üzüntüyü dile getirmiştir. "Kıbrıs Türktür" dernekleri kapatılmış ve 87 üyesi tutuklanmıştır. Dönemin hükümeti olayın faillerini "komünist" olmakla itham etmiştir. Yunanistan olayların Ankara tarafından planlandığını ileri sürerek Türkiye'yi protesto etmiştir. Gerginleşen ilişkiler Türkiye'nin attığı adımlar ve ABD'nin arabuluculuğuyla hızla normalleştirilmiştir.

Kıbrıs'ta cumhuriyetin ilanının hemen ardından adadaki Türkler ile Rumlar arasında vergilerin toplanması, silahlı kuvvetlerin kurulması, kamu hizmetlerine katılım ve belediyelerle alakalı derin sorunlar ortaya çıkmıştır (Fırat,

2019: 720-722; Armaoğlu, 2010: 937-38-41). Bahsi geçen sorunları gerekçe gösteren Makarios bir anayasa değişikliğiyle devletin işlerlik kazanmasının zaruri olduğunu öne sürmüştür. Aynı dönemde Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük kendisine ait veto yetkisinin Makarios tarafından işlevsiz kılındığını söylemiştir. Anlaşmazlıklar artarken ve terör eylemleri gerginliği tırmandırırken, iki tarafta da şahin görüşlere sahip olan kesimler etki alanlarını genişletmiştir.

1963 yılında, 20 Aralık'ı 21 Aralık'a bağlayan gece polis üniformalı Kıbrıslı Rumlar ve EOKA üyelerinden oluşan gruplar adadaki Türkler'e yönelik daha sonra "Kanlı Noel" olarak adlandırılacak olan sistematik saldırılara başlamıştır (Yucel, 2021; Keser, 2011). Adadaki Türk devlet memurları görevlerinden uzaklaştırılmış ve ada tamamen Kıbrıslı Rumlar tarafından yönetilir hale gelmiştir. Böylece, Kıbrıslı Türkler'e karşı bir etnik temizlik kampanyası başlamıştır (Gibbons, 2001). Kısa bir sürele Kıbrıslı Rumlar adanın kontrolünü ele geçirerek Kıbrıslı Türkler'in önemli bir kısmını küçük anklavlarda (enclave) yaşamaya mecbur bırakmıştır (Yeşilada, 2020: 436). Kıbrıs Rum güçleri Türklerden oluşan köy ve mahalleleri kuşatarak dışarıdan yardım almalarını engellerken Türk askeri güçleri Lefkoşa-Gönyeli hattını kontrol altına almış ve Kıbrıslı Rumlar'ı daha sonra "Yeşil Hat" olarak anılacak olan bu hattın dışında tutmuştur (Fırat, 2019: 723).

Yaşananlar sonrasında Türkiye ada üzerinde uyarı uçsuları gerçekleştirmiştir. Bu sırada diğer garantör devletler olan Yunanistan ve İngiltere'ye birer nota gönderip, Atina ve Londra'ya Türkiye gibi adada çatışan grupların arasına girerek çatışmayı durdurmaya davet etmiştir. Bu olayların ardından toplanan Londra Konferansı'ndan herhangi bir tarafı tatmin eden bir sonuç çıkmazken konu BM'ye taşınmıştır. BM barış gücünün de adada süregelen çatışmaları önleyemeyişi ve bunalıma çözüm getiremeyişi hem TBMM'de Kıbrıs'a askeri müdahalenin önünü açan bir kararın alınmasına yol açmış hem de ABD'nin konuya daha fazla müdahil olmasıyla sonuçlanmıştır. Tarafların çatışmaya girmeden anlaşmalarını isteyen ABD "Johnson Mektubu" ile Türkiye'yi herhangi bir askeri müdahaleden caydırmayı hedeflerken "Acheson Planı" ile bir çözüm üretmeye çalışmıştır (Gürel, 2018: 99-104). Atina'nın planı reddetmesiyle Kıbrıs'da çıkmaz daha da derinleşmiştir. Grivas komutasındaki Kıbrıslı Rumlar'ın Kıbrıslı Türkler'i ablukaya alması ve Türkiye'nin hava bombardımanıyla karşılık vermesiyle Kıbrıslı Rumlar ablukayı kaldırmayı kabul etmiştir. Böylece, sıcak çatışmanın kıyısından dönülmüştür.

Eylül 1967'de gerçekleşen Demirel-Kollias görüşmelerinin bir sonuca ulaşmamasıyla adada gerilim yeniden tırmanmıştır (Gürel, 2018: 105). 1964 yılından beri adaya girişi yasaklanan ve kaçak yollardan Kıbrıs'a dönme girişiminde bulunan Rauf Denktaş Rum polisi tarafından yakalanmıştır. Uluslararası arenada Atina'dan uzaklaşmaya çalışan Makarios bu süreçte içeride de Kıbrıslı Türkler ile ilişkilerini düzeltmeye çalışmıştır. Denktaş'ın bir kanun

kaçığı olarak yargılanması riski Makarios'un Kıbrıslı Türkler ile ilişkilerinin yeniden gerilmesine yol açmıştır. Ancak, Denктаş'ın serbest bırakılması da Kıbrıslı Rumlar tarafından hoş karşılanmayacağından, bu çıkmaza bir çözüm olarak Denктаş bir mektupla adaya bir daha kanunsuz yollardan girmeyeceğine dair bir taahhüt vererek Türkiye'ye iadesini talep etmiştir (Fırat, 2019: 736).

Denктаş'ın Türkiye'ye iadesi adadaki iki toplum arasında yumuşamaya yol açmıştır. Bu durumu kabul edilemez gören Albay Grivas'ın emrindeki Milli Muhafız Birliği ise stratejik Geçitkale ve Boğaziçi köylerini ele geçirmiştir. Bunu takiben Demirel liderliğinde toplanan bakanlar kurulundan adaya müdahale kararı çıkmıştır. Buna rağmen ordunun bir çıkarma planının olmaması ve ordunun elinde çıkarma için gerekli teçhizatın bulunmaması nedeniyle Ankara, sorunu diplomatik yollarla çözmeye yönelmiştir. Diplomatik girişimlerin sonuç vermesiyle Milli Muhafız Birliği ele geçirdiği köylerden çekilmiştir.

15 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan'daki cunta hükümeti Makarios'u iktidardan indirmek adına Kıbrıs'ta bir darbe yapılmasını öngören "Afrodit Planı"na uygulamaya koymuştur (Gürel, 2018: 108). Makarios'un Londra'ya sığınmasına sebep olan bu darbe ile 15 Temmuz 1974 tarihinde yeni hükümet Nikos Sampson tarafından kurulmuştur. Ankara bu saldırıyı Yunanistan tarafından Kıbrıs'ın anayasal bütünlüğünün bozulması olarak görerek garantör devlet sıfatıyla Kıbrıs'a müdahale kararı almıştır. Bu karar 20 Temmuz 1974 tarihinde uygulamaya koyulmuştur. 22 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye'nin ateşkes ilan etmesiyle Türkiye, Yunanistan ve İngiltere dışişleri bakanları Cenevre'de bir araya gelmiştir. I. ve II. Cenevre Konferansları'ndan sonuç alamayan Ankara, Yunan tarafının oyalama taktiği uyguladığını iddia ederek 14 Ağustos'ta ikinci harekati başlatarak adanın %34'ünü kontrol altına almıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'a düzenlediği askeri harekât Kıbrıs'ta iki toplumun hayatını kökünden etkilemiş, Yunanistan'da Cunta hükümetinin dağılmasına sebep olmuş, Türkiye'nin özellikle Batı ittifakıyla arasının bozulmasına ve Türkiye'ye yönelik uluslararası ambargolara yol açmıştır (Gönlübol ve Kürçüoğlu, 1996: 575-579; Armaoğlu, 2010: 962).

1974 yılından itibaren Ege'de yaşanan sorunlar Kıbrıs konusunu gölgede bırakmaya başlamıştır. Türkiye, Yunanistan'ın karasularını 1936 yılında tek tarafı olarak 3 milden 6 mile çıkarmasına o dönem tepki göstermemiştir (Armaoğlu, 2010: 1001-1002). Ancak, Kıbrıs olaylarının ardından 15 Mayıs 1964 tarihinde karasularını ilke olarak 6 mil ilan eden Ankara karasularının hakkaniyet ilkesine bağlı olarak değişebileceğini vurgulamıştır.

Yunanistan 1959 yılından itibaren Ege'de petrol arama faaliyetlerini sürdürürken Türkiye (Atina'ya göre 1 Kasım 1973) 18 Ekim 1973 tarihinde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO)'na yetki vererek Ege'de Atina'nın kıta sahanlığı yetki alanları argümanlarını kabul etmemiştir (Fırat, 2019: 750-51; Heraclides, 2010: 77). Ege'de iki taraf arasında gerginlik tırmanırken 1974 yılında Kıbrıs'ta

yaşananlar Ege sorununun önüne geçmiştir. Ancak, İkinci Kıbrıs Harekati'nin ardından Türkiye'nin Ege'de attığı adımlar konuyu yeniden gündeme getirmiştir.

Türkiye 1976 yılında Sismik-I (Hora) isimli araştırma gemisini donanma eşliğinde, Atina'ya göre Yunan kara sularında bulunan, Ankara'ya göre ise uluslararası sulara olan bir sahaya göndermiştir. Bunun sonucunda Yunanistan Türkiye'yi BM Güvenlik Konseyi'ne ve Uluslararası Adalet Divanı'na tek tarafı olarak şikayet etmiştir (Gürel, 2018: 146; Heraclides, 2010: 88). İki kurumun da yetkisizlik sebebiyle kesin bir karar açıklamaktan kaçınmalarının ardından konu hala gündemi meşgul etmeye devam etmektedir.

Kara sularında yaşanan gerginlik hava sahasında da gözlemlenmiştir. Yunanistan'ın 1931 yılından beri hava sahasında belirlemiş olduğu 10 millik sınır, 1974 yılı itibarıyla Türkiye'nin tepkisini çekmeye başlamıştır (Heraclides, 2010: 81). Türk savaş uçaklarının Ankara'nın tanımadığı 4 millik alanda uçuş gerçekleştirme alışkanlığı bu dönemde başlamıştır. Türkiye iki tarafında imzaladığı 1944 Chicago Sözleşmeleri'ne atıfla Yunanistan'ı eleştirmiştir (Fırat, 2019, 759; Heraclides, 2010: 82).

1974 yılına kadar Türkiye kendi karasuları üzerindeki alanlar hariç tüm Ege'de hava trafiğini Yunanistan'ın düzenlemesini dönemin dostluk ilişkileri çerçevesinde değerlendirerek kabul etmiştir. Ancak, Birinci Kıbrıs Harekati'nden sonra 714 sayılı NOTAM (Notice to air missions - Havacıları uçuş ve yer emniyetini ilgilendiren konularda bilgilendirmeyi amaçlayan bir bildiri türü)'ı yayımlayarak Ege'nin doğusunda kalan tüm alanlarda askeri ve sivil tüm uçuşlar için Ankara'nın bilgilendirilmesi gerektiğini bildirmiştir (Armaoğlu, 2010: 1000). Yunanistan buna karşılık olarak 1157 sayılı NOTAM'ı yayımlayarak Ege'nin güvenli olmadığını ileri sürmüştür. Türkiye ve Atina söz konusu NOTAM'ları sırasıyla kaldırıncaya kadar Ege üzerinde altı yıl boyunca hiçbir uluslararası uçuş gerçekleştirilememiştir (Heraclides, 2010: 82).

Türkiye ve Yunanistan arasında siyasi kriz yaratan bir diğer konu Limni Adası ile ilgilidir. Limni adasının bir kriz kaynağı haline gelmesi Yunanistan'ın Eylül 1983'te Kararlılık Gösterisi-83 isimli NATO tatbikatının harekât merkezlerinden birisinin Limni adasında kurulmasını önermesine dayanmaktadır. Ankara bu öneriye adanın uluslararası anlaşmalara dayanarak herhangi bir şekilde silahlandırılmaması gerektiğini hatırlatarak karşı çıkmıştır. Atina ise NATO'nun Türkiye'nin itirazlarından sonra Limni adasını harekât merkezlerinden birisi yapmaması sebebiyle tatbikattan çekilmiştir. Ancak, Limni Krizi 1984 yılında Yunanistan'ın Boğazlar ve Türk deniz üslerinin Harpoon füzeleriyle korunması kararına karşı çıkması ve Türkiye'nin de Girit ve çevresindeki yolların silahlandırılması yönündeki karara karşı aynı tutumu takınması ile genişlemiştir (Fırat, 2018: 109).

Yunanistan 1984 yılında, bir yıl önceki gibi, Limni adasını NATO tatbikatına dahil etmek istemiştir (Fırat, 2018: 109).

Bu sefer elini yükselterek bölgede iki büyük deniz ve hava tatbikatı yapacağını açıklamıştır. Türkiye ise Yunanistan'ın açıklamalarını uygulaması durumunda gerekli cevabı vereceğini açıklamıştır. Atina'nın G-18 (Green-18) hava koridorunu sivil havacılığa kapatması üzerine Ankara Kararlılık Gösterisi-84 tatbikatı çerçevesinde kendi harekât sınırlarını Limni'yi, G-18'in bir kısmını ve Yunan FIR (Flight information region - içinde uçuş bilgi hizmeti, ikaz hizmeti ve havacılık meteorolojisi hizmeti verilen sınırları belirlenmiş hava sahası)'ını içine alacak şekilde tanımlayan bir NOTAM yayınlamıştır. Tüm bunların üzerine, Atina Limni adasında konuşlandığı askeri kuvvetlerinin bir kısmını NATO'ya tahsisli gösterince Ankara Savunma Planlama Komitesi'nde (SPK) yalnızca bu birlikleri değil Yunanistan'ın NATO'ya tahsis ettiği tüm birlikler üzerinde veto yetkisini kullanmıştır. Atina'nın da Türkiye'nin NATO'ya tahsis ettiği tüm birlikleri veto etmesiyle birlikte iki taraf arasında yaşanan kriz NATO'nun işleyişini sekteye uğratmıştır.

İkili arasında yaşanan bir diğer gerilim Batı Trakya Krizi'dir. Ağustos 1980 Helsinki Watch Raporu'na göre Batı Trakya'daki Türk azınlığı yurttaşlık haklarından seyahat özgürlüklerine etnik kimlik reddinden ifade özgürlüğü kısıtlamalarına varan ayrımcı politikalarla maruz kalmıştır. (Gürel, 2018: 141). 1980'li yıllarda Batı Trakya'daki Müslüman Türk azınlığı haklarını gittikçe artan bir şekilde ve organize olarak savunmaya başlamıştır (Armaoğlu, 2010: 1146-1147).

PASOK'un 1981 yılında iktidara geldiği andan itibaren azınlıklara yönelik uyguladığı politikalarla Müslüman Türk azınlık üzerinde devlet politikalarında herhangi bir iyileşme görülmemiştir. Türk sıfatını taşıyan birliklerin kapatılmasına yönelik açılan davalarda alınan "Batı Trakya'da Türk bulunmadığı" yönündeki kararı Yunan Yüksek Mahkemesi Ocak 1988'de onaylamıştır. Bu dönemde baskılara ve Atina tarafından yasaklanmasına rağmen, Batı Trakya Türk azınlığı binlerce kişinin katıldığı geniş çaplı bir gösteri düzenleyerek Davos görüşmeleri öncesi iki ülke başbakanları üzerinde baskı oluşturmaya çalışmıştır. Polis müdahalesi sonrası 3'ü ağır olmak üzere 20 kişi yaralanmıştır (Fırat, 2018: 117). Dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal'ın Batı Trakya Türkleri'nin sorunlarını ısrarla gündeme getirmemesine rağmen Batı Trakyalı Türkler 90'lı yıllarda Türk kamuoyunun dikkatini üzerlerine çekmeyi başarmışlardır.

Bir diğer kriz yine Ege Kıta Sahaneliği ile ilgili olup Ege'de petrol arama çalışmaları ile ilintilidir. 1980'li yılların başlarından beri Yunanistan Ege Denizi'nde petrol arama çalışmaları yapmaktadır. Dönemin Başbakanı Özal Atina ile ilişkileri düzeltmek adına bu konuyu ısrarla gündeme getirmemiştir. Şubat 1987'ye gelindiğinde, Yunanistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Kapsis Türkiye'nin Atina Büyükelçisi Akıman'a kendilerinin Ege'de petrol arama yapma haklarının bulunduğunu bildirmiştir (Fırat, 2018: 113). Türkiye'nin Avrupa Toplulukları'na üyelik başvurusu yapmaya yaklaştığı bir dönemde gelen bu açıklama

Ankara'dan sert tepkiyle karşılanmıştır. Başbakan Özal'ın yurtdışı seyahatinde olmasını fırsat bilen Türk Dışişleri Bakanlığı Genelkurmay'la istişare ederek Yunanistan'a bir nota yollamış ve 1976 Bern Bildirisi'nin aksine atılacak herhangi bir adımın misilleme doğuracağı uyarısında bulunmuştur. Yunanistan'ın 19 Mart'ta Ege'de bir tatbikat yapacağını duyurmasının ardından Türk Milli Güvenlik Kurulu 25 Mart'ta Ege'de petrol arama çalışmalarında bulunulmasına dair tavsiyede bulunan bir karar almıştır. 26 Mart'ta Sismik-I gemisinin Türk karasularının dışına çıkmasıyla Türk ve Yunan silahlı kuvvetleri alarma geçirilmiştir (Heraclides, 2010: 120-121). İki tarafın da müttefiki olan İngiltere'nin araya girmesiyle 1987 Ege Kıta Sahaneliği Krizi yumuşamış ve tarafların krizi yatıştıran açıklamaları ve hamleleriyle normalleşmeye giden yol açılmıştır.

Atina'nın Aralık 1993 tarihinde "Ortak Savunma Doktrini" adıyla Kıbrıs'ı Yunanistan'ın savunma alanına almasından ve aynı yıl Yunan Milletvekili Kostas Bedovas'ın "Kürt halkına mücadelesinde başarılar diliyoruz. Haklı mücadelenizi anlıyor ve yürekten destekliyoruz" demeci gibi parlamento açıklamalarından sonra 16 Kasım 1994 tarihinde yürürlüğe girecek olan 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi (UNCLOS) Ankara-Atina arasındaki ilişkileri yeniden gerginleştirmiştir (Fırat, 2018: 459-60). TBMM'de yer alan partilerin temsilcileri tepkilerini meclis kürsüsünde açıkça gösterirken dönemin Cumhuriyet Halk Partisi milletvekili İsmail Cem de Atina'nın Kıbrıs'ı ve Ege'yi kendi güvenlik alanı olarak tanımlamasını Türkiye'ye yönelik açık bir saldırganlık olarak nitelemiştir (Yenigün, 2004: 485). Yunanistan bu sözleşmenin kendisine karasularını 12 mile çıkarma hakkını verdiğini ileri sürerken Türkiye bunu casus belli (savaş sebebi) sayacağını ilan etmiştir.

İkili arasında bir diğer gerilim Kardak/Imia Kayalıkları konusunda ortaya çıkmıştır. Kardak kayalıklarına yakın bir noktada Türk bandıralı Figen Akad isimli bir yük gemisinin karaya oturmasıyla 25 Aralık 1995 tarihinde Türkiye ve Yunanistan arasında etkisi uzunca bir süre devam edecek olan bir bunalım patlak vermiştir. Karaya oturan gemiden gelen istek üzerine Yunan sahil güvenlik botlarının gemiyi kurtarma çalışmaları yürütmeleri üzerine Ankara 29 Aralık'da yayınladığı bir notayla Yunanistan'ın Türkiye karasularına girerek kurtarma operasyonu yürütmesini protesto etmiştir (Çelik, 2020). Atina ise kayalıkların Yunanistan'a ait olduğu iddiasında bulunarak bölgede kurtarma çalışması yürütme hakkının kendilerine ait olduğunu ileri sürmüştür. Bu diplomatik atışma iki ülke arasında egemenlik alanı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.

Medyanın dikkatini çeken bu tartışma, bu sayede, kamuoyunun da kısa zamanda ilgisini çekmiştir. Dönemin Yunanistan Dışişleri Bakanı Teodoros Pangalos Türkiye'nin ilk defa Yunanistan'dan toprak talebinde bulunduğunu iddia etmiştir. 25 Ocak 1996 tarihinde Kalimnos Belediye Başkanı, bir papaz, bir polis ve bir gazeteci tarafından

Kardak Kayalıkları'na Yunan bayrağı dikilmiştir. Hürriyet gazetesinde çalışan iki gazeteci tarafından 27 Ocak'ta bu bayrağın indirilmesi ve yerine Türk bayrağı dikilmesiyle krizin boyutu büyümüştür. Yunan deniz komandoları tarafından kayalıklardan birine Yunanistan bayrağı dikilmiştir. Olayın ardından 30 Ocak'ta bu sefer Türk komandoları tarafından ikinci bir kayalığa Türk bayrağı dikilmiştir (Berberakis, 2021).

Tüm bu olaylar yaşanırken bölgede iki NATO üyesi arasında bir krizin patlak vermesi ABD'nin devreye girmesine sebep olmuştur. ABD bölgede tansiyonun yükselmesini istemediği için taraflara sağduyu telkininde bulunmuştur. Kısa süre içerisinde iki taraf da askerlerini kayalıklardan çekmiş ve donanmalarını geri çağırmıştır. Her ne kadar kriz aşılmış gibi gözükse de Ankara ve Atina Ege'de yer alan adacıklar ve kayalıklar konusunda görüş ayrılığı yaşamaya devam etmişlerdir.

S-300 füze krizi iki ülke arasında gerilim yaratan bir diğer konudur. 5 Ocak 1997 tarihinde dönemin Kıbrıs Rum hükümeti Rusya ile Rus yapımı karadan havaya S-300 füzelerinin Güney Kıbrıs'a satılmasını öngören bir antlaşma imzalamıştır. 140 km menzile sahip S-300 füzeleri Kıbrıs'ta güç dengesinin Türkiye'nin aleyhine bozulmakta olduğu iddialarına sebep olmuştur (Fırat, 2018: 471). Türkiye'de ise sorun daha ciddi boyutlarda ele alınmış ve Türkiye Cumhuriyeti topraklarının S-300 füzelerinin menziline girebileceği yorumlarına yol açmıştır (Küçük, 2015). Bu durum Ankara tarafından Türk-Yunan güç dengesinin Türkiye aleyhine bozulacağı şeklinde anlaşılmıştır. Türkiye'den gelen sert açıklamalar ve ABD ile İngiltere'nin zaman içerisinde Güney Kıbrıs ve Yunanistan aleyhine bir tutum takınmalarıyla Atina üzerinde baskı kurulmuştur (Batur, 1997). Tüm bu gelişmelerin ardından Aralık 1998 tarihinde S-300 füzeleri Yunanistan'a verilmiş ve Girit adasına yerleştirilerek Türkiye'nin menzil dışı kalması sağlanmış ve böylece sorun yumuşatılmıştır (Heraclides, 2010: 140).

İki ülke arasında söz konusu dönemde yaşanan son gerilim ise Öcalan Krizi'dir. 16 Ocak 1999 tarihinde PKK lideri Abdullah Öcalan'ın gizli bir operasyon ile Kenya'daki Yunanistan büyükelçiliğinden çıkması akabinde Türkiye'ye getirilmesi, olayın detaylarının ve Yunanistan'ın bu süreçte dahiliyetinin açığa çıkmasının ardından Ankara Atina'yı sert bir dille eleştirmiştir (Cem, 2004: 113-116). Bu süreçte Ankara, Atina'yı krizin olası askeri sonuçları konusunda uyarmıştır ve bunun sonucunda Yunan silahlı kuvvetleri alarına geçmiştir (Fırat, 2018: 477). ABD ve AB tarafından kınanan Yunanistan'da Öcalan krizi iç çalkantılara sebep olmuş, bazı bakanların koltuklarını kaybetmelerine sebep olmuş ve pek çok üst düzey devlet görevlisinin hakkında soruşturma açılmasına yol açmıştır. Bu durum aynı zamanda Başbakan Simitis'in Türkiye-Yunanistan arasındaki sorunları AB'ye taşıma politikasının başlamasına da vesile olmuştur.

Yukarıda kronolojik olarak sunulan krizlerden, Aksu (2014)'ü takiben özellikle kuvvet kullanma tehdidi olan ve

sınırlı savaş hali olan krizler dikkate alınmıştır. Türkiye'nin Yunanistan ile gerçekleştirdiği ihracat ve ithalatta yapısal kırılmaların olup olmadığı belirlenip bunların, bu krizlerden hangileriyle eşleştiği analiz edilmiştir.

3. Veri ve Yöntem

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 yıllık tarihi dikkate alındığında Yunanistan ile ilişkilerinde gerilimlerin görece yoğun olarak yaşandığı 1950-2000 dönemine odaklanan bu çalışma kapsamında iki ülke arasında meydana gelen gerginlik ve krizlerin iki ülke arasındaki ticaret üzerindeki etkisini analiz etmek için Bai-Perron (1998, 2003a, 2003b) yapısal kırılma testi kullanılmıştır. Bu test kırılma noktalarını dışsal olarak belirlemek yerine içsel olarak ortaya çıkarmaktadır. Dışarıdan önemli olarak belirlenen olayların kırılma yaratıp yaratmadığını test etmek yerine, seride meydana gelen kırılma tarihlerini belirlemektedir. Serilerde yapısal kırılmanın tespit edilmesinin nedeni, tespit edilen kırılma tarihlerinin söz konusu dönemdeki siyasi gerilimlerle çakışıp çakışmadığının belirlenebilmesidir.

Çalışmada, Aksu (2014)'nin derlediği Türk-Yunan ilişkilerinde yaşanan krizlerin kronolojik listesinden faydalanılmıştır. Aksu (2014), iki ülke arasındaki krizleri askeri şiddetin olmadığı, kuvvet kullanma tehdidinin olduğu ve sınırlı savaş halinin olduğu uzun soluklu çatışma içindeki krizler olarak kategorize etmiştir. Bu çalışmada bahsi geçen krizlerin iki ülke arasındaki ihracat ve ithalat üzerinde etkisi olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Özellikle kuvvet kullanma tehdidinin olduğu krizlerin ve sınırlı savaş haline dayalı krizlerin yaşandığı yıllara odaklanılmasının nedeni gerginliklerin yüksek düzeyde olmasının ticareti etkileme olasılığının daha fazla olmasıdır. Söz konusu krizlerin ihracat ve ithalat serileri üzerinde yapısal kırılma yaratıp yaratmadığı Bai-Perron yapısal kırılma testi ile analiz edilmiştir. Çalışmada Bai-Perron testi ile içsel olarak tespit edilen kırılma yıllarının, ikili arasında cereyan eden 1964 ve 1967 Kıbrıs krizi, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı, 1987 Ege Kıta Sahanlığı Krizi, 1996 Kardak krizi, 1997 S-300 Füze Krizi ve 1998 Öcalan Krizi ile örtüşüp örtüşmediği araştırılmıştır. İki ülke arasında gerçekleşen ihracat ve ithalat değerleri ile bunlar üzerinde etkisi olması beklenen olaylar Ekler bölümünde Şekil E1'de sunulmuştur.

1950-2000 yılları arasında Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen ihracat ve ithalat rakamları bin Amerikan doları cinsinden TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)'ten elde edilmiştir. İlgili veriler Ekler bölümünde Tablo E1'de sunulmuştur. Tablo 1'de tanımlayıcı istatistikleri sunulan ihracat ve ithalat değışkelerindeki standart sapmaları stabilize etmek için serilerin doğal logaritması alınmıştır. Türkiye ve Yunanistan arasında ortaya çıkan çatışma ve gerginliklerin yaşandığı yıllarda serilerde yapısal kırılma gerçekleşip gerçekleşmediği bu veriler kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler için EViews 12 paket programından yararlanılmıştır.

Tablo 1. Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Min	Max
İhracat (bin dolar)	51	70622.2	109991.6	520	437725
İthalat (bin dolar)	51	60378.04	108242.7	90	430813
ln(ihracat)	51	9.673	1.919	6.254	12.989
ln(ithalat)	51	8.842	2.521	4.500	12.973

Serilerdeki kırılma noktalarını dışsal olarak belirlemek yerine içsel olarak ortaya çıkarmak için bu çalışmada Bai-Perron yapısal kırılma testi kullanılmıştır. Bu test, dışarıdan önemli olarak belirlenen olayların kırılma yaratıp yaratmadığını test etmek yerine, seride meydana gelen kırılma tarihlerini test sırasında belirlemektedir. Bai ve Perron (1998), en küçük kareler (EKK) yöntemiyle tahmin edilen doğrusal regresyon modelinde, önceden bilinmeyen tarihlerde meydana gelen çoklu yapısal değişimlere odaklanmaktadır. Özellikle kırılma tarihinin önceden bilinmediği durumlarda kırılmaları içsel olarak tahmin etmek için kullanılmaktadır. Trend değişkeninin olmadığı durumlarda çoklu yapısal kırılma modelinin testi problemini de inceleyen çalışmada belirli sayıda değişim içeren alternatif bir hipoteze karşı herhangi bir değişimin olmadığı sıfır hipotezini test etmek için sup-Wald tipi testler kullanılmışlardır. Ayrıca l sayıda kırılma olduğunu iddia eden sıfır hipotezine karşılık $l+1$ sayıda kırılma olduğunu iddia eden hipotez de test edilmiştir.

$$y_t = x_t' \beta + z_t' \delta_j + u_t \quad (1)$$

$$t = T_{j-1} + 1, \dots, T_j$$

$$j = 1, \dots, m + 1$$

Denklem 1'de y_t , t zamanında gözlem değerleri bulunan bağımlı değişkeni, x_t ($px1$) boyutunda bağımsız değişken vektörünü, z_t ($qx1$) boyutunda bağımsız değişken vektörünü, u_t ise hata terimini temsil etmektedir. β ve δ_j ise katsayı vektörleridir. ($T_1, \dots, T_m$) kırılma tarihleri olup, açıkça bilinmediği varsayılmaktadır. Yapısal değişimler $z_t' \delta_j$ terimi ile ifade edilmektedir. Denklemde β parametre vektörü rejimden rejime değişiklik (shift) göstermediği için tüm örneklem kullanılarak tahmin edildiği için bu denklem bir kısmi değişim modelini (partial structural change model) temsil etmektedir. $x_t' \beta$ teriminin denklemden çıkarılması durumunda, modeldeki bütün katsayılar rejimden rejime farklılık göstereceği için bu model artık saf yapısal değişim modeli (pure structural change model) olacaktır (Bai ve Perron, 1998). T sayıda gözlem için (y_t, x_t ve z_t) bilinmeyen kırılma zamanlarının ve katsayıların (β ve δ_j) tahmini EKK ile yapılmıştır. Tahmin sırasında gözlem sayısında belli oranda kırılma (trimaj/trimming) yapılmaktadır. Bu sayede olası tüm segmentler değerlendirilmektedir.

Bai ve Perron (2003a) yapısal kırılmaların sayısını tespit etmek amacıyla üç farklı test istatistiği önermişlerdir. Bunlardan ilki sup-F tipi testtir. Bu test ile $m = 0$ sayıda bir

kırılmanın olduğu sıfır hipotezine karşı $m = k$ sayıda kırılmanın bulunduğu alternatif hipotez test edilir. Bai ve Perron'un yapısal kırılma sayısının tespitinde kullandığı testlerden ikincisi ise ikili maksimum testleridir. Bu test tipinde kırılma sayısını belirlemek amacıyla yapısal kırılmanın olmadığı sıfır hipotezine karşı, üst sınırı M olarak tanımlanan ve bilinmeyen sayıda kırılmanın olduğu alternatif hipotez sınanmaktadır. Üçüncü test ise Ardışık Bai-Perron testidir. Bu, l sayıda kırılmanın olduğu sıfır hipotezine karşı $l + 1$ sayıda kırılmanın olduğu alternatif hipotezin testi için $supF_T(l + 1|l)$ 'nin kullanıldığı testtir.

Serilerde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu olması durumunda HAC tahmini kullanılmaktadır. HAC, varyans-kovaryans matrisini elde ederek otokorelasyon ve değişen varyans sorununu ortadan kaldırmaktadır. Bu düzeltme yapılmadan elde edilen kırılmalara ilişkin güven aralıkları oldukça büyük olabilmekte ve var olan kırılma yapılan testlerde anlamlı olmamaktadır. Ayrıca rejimler arası heterojenlik baz alındığında bilgi kriterine dayalı kırılma analizi, ardışık Bai-Perron yöntemine göre daha kötü sonuçlar vermektedir. Bu yüzden rejimlerin homojenliği varsayımı altında bilgi kriterine dair kırılma testi yapılabilir (Mert ve Çağlar 2019:159).

Bu kapsamda bu çalışmada Bai-Perron metodu çerçevesinde öncelikle oluşturulan her bir model için ikili maksimum testler uygulanmıştır. Bu amaçla $UDmax$ ve $WDmax$ test istatistiklerinin değerlerine bakılıp anlamlılığı incelenmiştir. Eğer anlamlı ise elde edilen seride en az bir kırılma olduğu sonucuna varılmaktadır. Ancak anlamlı değilse seride yapısal kırılma olmadığını göstermektedir. Sonraki aşamada ise bilgi kriterine dayalı test kullanılarak kırılma sayıları ve tarihleri tespit edilmiştir. Bilgi kriterine dayalı testin çalışmada tercih edilmesinin nedeni küçük ölçekteki kırılmaları da tespit edebilmesidir.

Denklem 1, analizlerde serilerin sadece sabit katsayı üzerine regrese edilmesi dolayısıyla Denklem 2'deki gibi kullanılmıştır:

$$y_t = c_j + u_t \quad (2)$$

Denklem 2'de y_t t zamanındaki ihracat ve ithalat değerlerini göstermektedir. c_j ve u_t sırasıyla sabit terimi ve hata terimini göstermektedir. j ise m tane kırılma sayısı ile belirlenen segment sayısını göstermektedir. İhracat ve ithalat değişkenlerinin doğal logaritması alınarak oluşturulan her iki seride kırılma olup olmadığı ayrı ayrı analiz edilmiştir. Analizlerde, söz konusu dönemde yaşanan krizlerin sıklığı göz önünde bulundurularak kırılma oranı %10 olarak alınmıştır.

4. Analiz Bulguları

Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen ihracat ve ithalat değerlerinde yapısal kırılma olup olmadığının tespiti Bai-Perron çoklu kırılma testi ile yapılmıştır. İhracat ve ithalat serilerinde yapısal kırılma olup olmadığının tespiti öncesi serilerin durağanlığı test edilmiştir. Bu amaçla sabitli

ve trendli model denklemi üzerinden Arttırılmış Dickey-Fuller Testi (The Augment Dickey Duller Test) yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar %10 anlamlılık düzeyinde serilerin sabitli ve trendli modele göre durağan olduğunu göstermektedir. Test sonuçları yazarlardan temin edilebilir. Schwarz bilgi kriterine dayalı test sonuçları ihracat ve ithalat için sırasıyla Tablo 2 ve 3'te gösterilmiştir. İhracat ve ithalat serilerinde Bai-Perron testi sonucunda elde edilen kırılma ve rejimler ise Ekler bölümünde Şekil E2 ve E3'te verilmiştir. Tablo 2'den de görüldüğü üzere Türkiye'nin 1950-2000 yılları arasında Yunanistan'a yaptığı ihracatta 4 kırılma noktası bulunmaktadır. Bu kırılmalar 1969, 1975, 1981 ve 1995 yıllarında gerçekleşmiştir. Bunlardan sadece 1975 yılına denk gelen kırılma seride bir azalış ile sonuçlanmıştır. Diğer kırılmalar ihracattaki artışa bağlı olarak gerçekleşmiştir. 1969 yılı için herhangi bir olay bulunamamıştır.

İkinci kırılma noktası Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında denk gelmektedir. Bu dönemde Türkiye'ye uygulanan yaptırımların ve krizin uluslararasılaşması ile silahlı müdahalenin Yunanistan'a yapılan ihracatta önemli ölçüde düşüşe neden olduğu söylenebilir. Kıbrıs Barış Harekâtı ve ABD tarafından uygulanan silah ambargosu nedeniyle döviz harcamaları artış göstermiştir. (Pamuk, 2018:243). Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ikili arasındaki ihracat %97 civarında azalış göstermiştir. Ancak Türkiye'nin yaptığı toplam ihracat 1974 yılından 1975 yılına yaklaşık %9 azalmıştır. Toplam ihracattaki azalma aynı dönemde yaşanan petrol kriziyle açıklansa da, ikili arasında ticaretin toplam değerle kıyaslandığında daha yüksek bir düşüş sergilemesi, askeri müdahale şeklinde gerçekleşen harekâtın etkisini göstermektedir.

İhracat serisinde tespit edilen bir diğer kırılma noktası 1981 yılına denk gelmektedir ve bu, ihracat değerinde artışa bağlı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu kırılmanın, iki ülke arasında yaşanan siyasi ve diplomatik ilişkilerden ziyade, 1980 yılında yapılan devalüasyonun neticesinde gerçekleştiği söylenebilir. 24 Ocak 1980 kararları çerçevesinde Türk lirası devalüe edilmiştir (Yenal, 2011:129-130). Bu devalüasyon sonrasında toplam ihracat %61,6 artarken, Yunanistan'ın Türkiye'nin toplam ihracatı içindeki payı %0,3'ten %1'e yükselmiştir. Dolayısıyla devalüasyon sonrası gerçekleşen bu artıştan Yunanistan'a yapılan ihracat da etkilenmiştir.

1995 yılına denk gelen son kırılma noktasında da 1981'dekine paralel gelişmeler söz konusudur. Bu kırılma, ikili arasındaki olaylardan ziyade, dönemin ekonomik gelişmeleri ile şekillenmiştir. 1994 yılındaki ekonomik kriz ile birlikte lira dolara karşı önemli ölçüde değer kaybetmiştir (Boratav, 2018:205). Dolayısıyla, 1980 yılındaki devalüasyona benzer olarak, Türkiye'nin Yunanistan'a olan ihracatında yaşanan bu gelişme iki ülke arası ilişkilerden ziyade Türkiye'nin yaşadığı devalüasyon ile açıklanabilir.

Tablo 2. İhracat için Schwarz Bilgi Kriterine Dayalı Test Sonuçları

Kırılma	Schwarz
0	1,360694

1	-0,335681
2	-0,400728
3	-0,305209
4	-0,401921*
5	-0,381467

Not: Varyans-kovaryans matrisi HAC tahmincisi ile sağlanmış, AR(1) yaklaşımı ile karesel spektral Kernel fonksiyonu kullanılmış, Andrews otomatik band genişliği metodu seçilmiş ve hata dağılımları rejimlere göre homojen kabul edilmiştir. *%5 anlamlılık düzeyinde anlamlı, Trimaj: 0,10.

Türkiye-Yunanistan arasında yaşanan gerilimlerin ikili arasındaki ithalat üzerindeki yansımaları ise ithalat serisi üzerinde yapılan yapısal kırılma testi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Yine Schwarz bilgi kriteri esas alınarak elde edilen test sonuçları Tablo 3'te görülmektedir. Test sonucuna göre Türkiye'nin 1950-2000 yılları arasında Yunanistan'dan yaptığı ithalatta 3 kırılma noktası elde edilmiştir. Elde edilen kırılmalar 1972, 1979 ve 1995 yıllarına denk gelmektedir. Bu yıllarda ithalat serisi artış sergilediği için, bu kırılmaların ikili arasındaki gerilimlerden ziyade çeşitli ekonomik gelişmeler neticesinde gerçekleştiği söylenebilir.

İlk kırılma noktası 1972 yılına denk gelmektedir. Bu kırılma, Yunanistan'ın 1970'li yıllardan itibaren ihracatı teşvik politikaları benimsemesi sayesinde uzun süre negatif olan dış ticaret dengesinin pozitif dönmesi ile açıklanabilir (Alogoskoufis, 2021; Kol ve Mennes, 1987)

İthalat serisindeki ikinci kırılma 1979 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihte de iki ülke arasında ciddi boyutta bir siyasi kriz bulunmamaktadır. Yunanistan'da 1978 yılında gerçekleşen devalüasyon ile Yunanistan'ın ihracatında genel bir artış söz konusudur (Papanikos, 2015; Alogoskoufis, 2021). Bu durumun iki ülke arasındaki ticarete de yansıtıp bir yapısal kırılmaya yol açtığı söylenebilir.

Üçüncü kırılma tarihi ise ihracattaki kırılmaya benzer olarak 1995 yılına denk gelmektedir. 1994'te yaşanan krizle birlikte azalan ithalat 1995'te toparlanma sergilemiş, hem Türkiye'nin toplam ithalatı hem de Yunanistan'dan yaptığı ithalat artış sergilemiştir. Yine bu kırılmanın, ikili ilişkilerden ziyade Türkiye'nin genel ithalat eğilimini etkileyen faktörlere göre belirlendiği söylenebilir.

Tablo 3. İthalat için Schwarz Bilgi Kriterine Dayalı Test Sonuçları

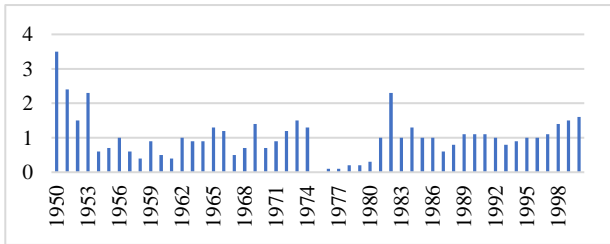
Kırılma	Schwarz
0	1,906664
1	0,645643
2	0,416641
3	0,296670*
4	0,319384
5	0,363292

Not: Varyans-kovaryans matrisi HAC tahmincisi ile sağlanmış, AR(1) yaklaşımı ile karesel spektral Kernel fonksiyonu kullanılmış, Andrews otomatik band genişliği metodu seçilmiş ve hata dağılımları rejimlere göre homojen kabul edilmiştir. *%5 anlamlılık düzeyinde anlamlı, Trimaj: 0,10.

1950 ile 2000 yılları arasında Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen ticarete, Kıbrıs Barış Harekâtı dışında diğer krizlerin, ilgili yılların bazılarında olumsuz etkiler ortaya çıksa da, serilerde ciddi bir kırılmaya neden olmadığı görülmektedir. Bu olayın dışında gerçekleşen kırılmalar, daha çok Türkiye’de ve Yunanistan’da yaşanan ekonomik kriz ve devalüasyon ile ilgilidir. Her ne kadar analizlere konu olan dönemde iki ülke arasında oldukça fazla sayıda siyasal kriz meydana gelmiş olsa da, bu krizlerden sadece 1963’ten beri baş gösteren ve 1974’te bir sınırlı savaş haline dönen Kıbrıs Barış Harekâtı’nın dış ticaret üzerinde olumsuz etkilere yol açtığı gözlemlenmektedir. Bu durum ise olayın ikili boyuttan çıkarak küresel düzeye taşması ve akabinde Türkiye’ye yönelik uygulanan yaptırımlar ile açıklanabilir. Ancak harekât ihracat serisinde yapısal kırılmaya yol açmış olmakla birlikte, söz konusu yılda %97 azalış sergilemesine rağmen ithalat serisinde bir kırılmaya yol açmamıştır.

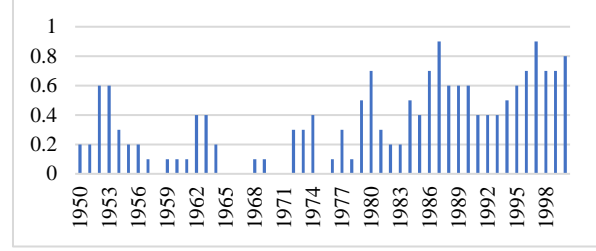
İki ülke arasındaki gerilimlerin ticareti önemli ölçüde azaltmamasının olası nedenlerinden biri Türkiye’nin Yunanistan ile yaptığı ihracat ve ithalat değerlerinin, toplam ihracatı ve ithalatı içindeki payının düşük olmasıdır. Şekil 1 ve 2 sırasıyla toplam ihracat ve toplam ithalat içinde Yunanistan ile yapılan ihracat ve ithalatın paylarını göstermektedir. Şekillerden de görüldüğü gibi, Türkiye’nin Yunanistan’a yaptığı ihracatın, toplam ihracattaki payı 50 yıllık süreçte en fazla %3,5’ken, ithalatın payı söz konusu dönemde %1 düzeyine bile ulaşamamıştır. Yunanistan’ın Türkiye’nin ticaretinde önemli bir paya sahip olmaması, ortaya çıkan gerginlikler sonucunda dış ticaretin ekonomik alanda bir yaptırım haline gelecek bir araca dönüşmesini engellemiştir. İkili arasındaki gerilimleri inceleyen Aksu (2004) da benzer bir şekilde, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ekonomik ilişkilerin zayıf olmasının ve düşük düzeyde seyretmesinin, ekonominin dış politikada bir araç olarak kullanılmasının önüne geçtiğini vurgulamıştır.

Şekil 1. Türkiye’nin Yunanistan’a Yaptığı İhracatın Toplam İhracatı İçindeki Payı (%)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler (1923-2009)

Şekil 2. Türkiye’nin Yunanistan’dan Yaptığı İthalatın Toplam İthalatı İçindeki Payı (%)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler (1923-2009)

Analiz bulguları, Anderton ve Carter (2001)’in bulgularıyla aynı doğrultudadır. Anderton ve Carter (2001) savaşın ticareti etkileme olasılığının büyük güçler arasında ilişkiler çerçevesinde daha fazla olduğunu vurgularken, küçük güçler arasındaki ticareti azaltma olasılığının daha zayıf olduğunu belirtmektedir. Hem Türkiye ve Yunanistan’ın ekonomik büyüklüğü hem de ikili arasında gerçekleşen ticaret hacminin büyüklüğü dikkate alındığında, çatışmaların ve diplomatik gerginliklerin ticarete yansımalarının sınırlı olması beklentiler dahilindedir. Bunun yanında Çin’in önemli ticaret ortaklarıyla gerçekleştirdiği ticarete politik olayların etkisini araştıran Du vd. (2017), aylık veri üzerinde yaptığı analizlerde politik şokların olumsuz etkisinin üç ay gibi kısa bir sürede yok olduğunu göstermiştir. Bu bulgu, sadece Türkiye ile Yunanistan arasındaki yaşanan gerilimlerden en uzununu olan Kıbrıs meselesinin olumsuz etkisinin tespit edilmesini destekler niteliktedir.

5. Sonuç

Ülkeler arasında yaşanan siyasi ve diplomatik gerginlikler ekonomik faaliyetler ile etkileşim halindedir. Ticaret, yatırım, turizm gibi faaliyetler bu gerginliklerden etkilendiği gibi gerginliğe de neden olabilmektedir. Bu çalışma, bu doğrultuda, tarihsel olarak siyasi kriz geçmişi olan Türkiye ve Yunanistan arasında gerçekleşen ihracat ve ithalat değerlerini, 1950-2000 yılları arasında yaşanan gerilimleri dikkate alarak incelemiştir. Bai-Perron yapısal kırılma testi kullanılarak bu serilerde yapısal kırılma olup olmadığı ve varsa belirlenen kırılma tarihlerinin ikili arasında yaşanan gerginliklere denk gelip gelmediği analiz edilmiştir. Analizlerde ihracat serisinde dört, ithalat serisinde ise üç kırılma tespit edilmiştir. Ancak bu kırılmalar, Kıbrıs Barış Harekâtı dışındaki hiçbir siyasi gerilim ile denk gelmemektedir. Kıbrıs Barış Harekâtı ise ihracatta azalmaya yol açıp, sadece bu seride kırılmaya neden olmuştur. Söz konusu dönemde cereyan eden siyasi ve diplomatik gerginliklerden hiçbiri ithalatta bir kırılmaya yol açmamıştır. Her iki seride tespit edilen kırılmaların ise ülkelerin genel ekonomik koşulları içinde attıkları adımlarla (devalüasyon, ihracat teşviki, vb.) örtüştüğü söylenebilir. Bu uzantıda iki ülkenin sürekli olarak ekonomik krizler yaşaması ve istikrarlı bir ekonomik yapıya sahip olmamaları nedeniyle ticaret azalış veya artış göstermektedir.

Dolayısıyla ülkelerin ekonomik sorunlarının çözülmesi iki ülke arasındaki ticaret hacmi üzerinde olumlu etki yaratacaktır.

Yaşanan siyasi krizlerin ticaret alanına yansımamasının arkasında iki temel faktör olduğu söylenebilir. İlk olarak, iki ülke arasındaki ticaret hacmi 50 yıl boyunca düşük düzeylerde seyretmiş ve ciddi bir artış göstermemiş olduğu için, diplomatik krizlerde kullanılarak bir yaptırım alanı haline gelememiştir. İkinci faktör ise ilişki içinde olan ülkelerin uluslararası alanda kendilerine verilen önem ile ilgilidir. Literatürdeki bazı çalışmalar, bu tip gerginliklerin görece büyük güçler arasındaki ticaret ilişkilerinde daha belirleyici olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla gelişmekte olan iki ülke olarak Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerilimlerin aralarındaki ticareti büyük oranda etkilememesi, literatürdeki çalışmalar ile tutarlılık göstermektedir.

Çalışmanın en önemli sınırlılığı, üzerinde çalışılan veridir. Analizlerde yıllık veri kullanılması hem gözlem sayısının hem de gözlem frekansının düşük olmasına yol açmıştır. Söz konusu dönemde aylık ya da çeyreklik verilere ulaşmanın mümkün olmaması, kullanılan yapısal kırılma testinin, yaşanan bazı krizleri yakalayamamasına yol açabilmektedir. Çünkü genellikle bu tür krizler birkaç ay içinde etkisini yitirebilmektedir. Ancak aylık ve çeyreklik veriler TÜİK tarafından 1969 yılından itibaren sağlanmaktadır. Bu durum çalışmanın görece gerilim dönemi olan 1950-2000 dönemine odaklanmasını engellemektedir. Özellikle de 1964 ve 1967 yılında yaşanan Kıbrıs krizlerini analiz dışında bırakmaktadır. Yine de analizlerin farklı bir dönem için ileride yüksek frekanslı veriler üzerinde tekrarlanması literatüre katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

Kaynakça

Aksu, F. (2004). Confidence Building, Negotiation and Economic Cooperation Efforts in Turkish-Greek Relations (1990–2004). *Turkish Review of Balkan Studies*, 9, 31–109.

Aksu, F., (2014). Uyuşmazlık-Kriz Sarmalından Algı Değişimine Türkiye-Yunanistan İlişkileri. Rodos ve İstanköy Türklüğü, (1-11). İzmir, Türkiye.

Alogoskoufis, G. (2021). Historical Cycles of the Economy of Modern Greece from 1821 to the Present. Department of Economics Athens University of Economics and Business, Working Paper.

Anderton, C. H.; Carter, J. R. (2001). The Impact of War on Trade: An Interrupted Times-Series Study. *Journal of Peace Research*, 38(4), 445-457.

Armaoğlu, F. (2010). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995). Alkım Yayınevi: İstanbul.

Bai, J.; Perron, P. (1998). Estimating and testing linear models with multiple structural changes. *Econometrica*, 66 (1), 47–78.

Bai, J.; Perron, P. (2003a). Computation and analysis of multiple structural change models. *Journal of Applied Econometrics*, 18 (1), 1–12.

Bai, J.; Perron, P. (2003b). Critical values for multiple structural change tests. *The Econometrics Journal*, 6(1), 72–78.

Barbieri, K.; Levy, J. S. (1999). Sleeping with the Enemy: The Impact of War on Trade. *Journal of Peace Research*, 36(4), 463-479.

Batur, N. (1997). S-300 Krizi Dorukta. (Erişim: 03.07.2023), <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/s-300-krizi-dorukta-39263528>.

Berberakis, S. (2021). Kardak Krizinin 25. Yılı: Türkiye ve Yunanistan Nasıl Savaşın Eşiğine Geldi? (Erişim: 03.07.2023), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55882481>.

Bilge, A. S. (1996). Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türk-Sovyet İlişkileri. Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995) içinde, Ed., Gönlübol, M., Siyasal Kitabevi: Ankara.

Boratav, K. (2018). Türkiye İktisat Tarihi, Ankara: İmge Kitabevi.

Cem, İ. (2004). Türkiye, Avrupa, Avrasya: Strateji-Yunanistan-Kıbrıs. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Che, Y.; Du, J.; Lu, Y.; Tao, Z. (2015). Once an Enemy, Forever an Enemy? The Long-Run Impact of the Japanese Invasion of China from 1937 to 1945 On Trade and Investment. *Journal of International Economics*, 96(1), 182-198.

Cumhuriyet (1955). Menderesin Basına Dünkü Mühim Beyanati.

Çelik, M. M. (2020). Yunanistan ve Türkiye Arasındaki Siyasi Krizlerin Kazananı Kim? (Erişim: 03.07.2023), <https://www.indyturk.com/node/226141/siyaset/yunanistan-ve-turkiye-arasindaki-siyasi-krizlerin-kazanani-kim>.

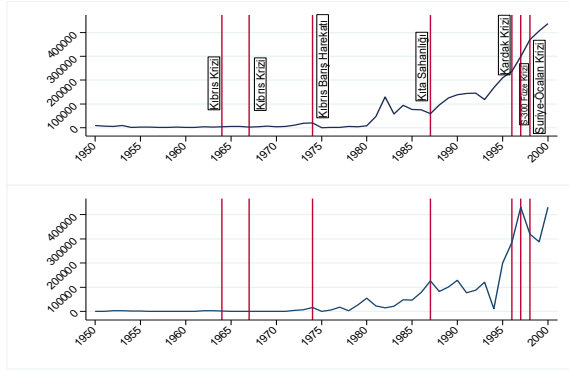
Du, Y.; Ju, J.; Ramirez, C. D.; Yao, X. (2017). Bilateral Trade and Shocks in Political Relations: Evidence from China and Some of Its Major Trading Partners, 1990-2013. *Journal of International Economics*, 108, 211-225.

Fırat, M. (2018). Yunanistan'la İlişkiler. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: Cilt II: 1980-2001 içinde, Ed., Oran, B., İletişim: İstanbul.

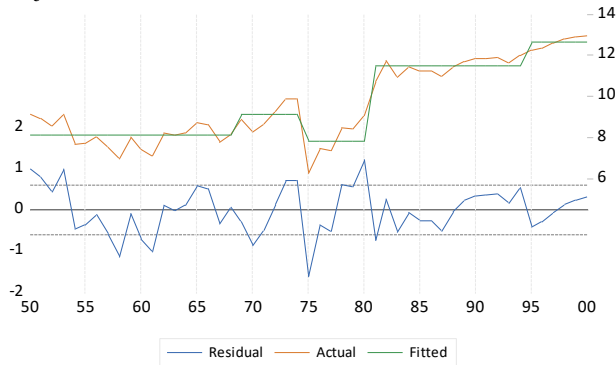
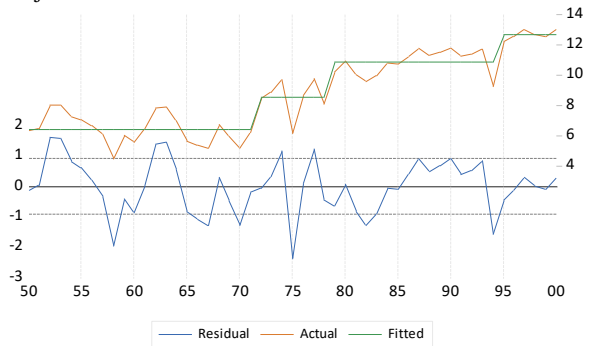
Fırat, M. (2019). Yunanistan'la İlişkiler. Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar: Cilt I: 1919-1980 içinde, Ed., Oran, B., İletişim: İstanbul.

Hegre, H.; O'neal, J. R.; Russett, B. (2010). Trade Does Promote Peace: New Simultaneous Estimates of the Reciprocal Effects of Trade and Conflict. *Journal of Peace Research*, 47(6), 763-774.

- Heraclides, A. (2010). *The Greek-Turkish Aegean Conflict: Imagined Enemies*. Palgrave Macmillan: New York NY.
- Gibbons, H. S. (2001). *Genocide. Perceptions*, 4(3).
- Gönlübol, M.; Kürkçüoğlu, Ö. (1996). 1973-1980 Dönemi. Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995) içinde, Ed.,Gönlübol, M., Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Gürel, Ş. S. (2018). *Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*. İmge Kitabevi Yayınları: İstanbul.
- Keser, U. (2011). 21 Aralık 1963 Kanlı Noel, Kumsal Faciası ve Bugüne Yansımaları. *ÇTTAD*, 9(23), 93-121.
- Kol, J.; Mennes, L. B. M. (1987). *European Trade Policies and Developing Countries*, 1. Basım, Routledge, USA.
- Kutlay, M. (2009). A political Economy Approach to the Expansion of Turkish-Greek Relations: Interdependence or not?. *Perceptions*, 14(1), 91-119.
- Küçük, A. (2015). 1997 S-300 Füzelere Krizi. (Erişim: 03.07.2023), <https://tdpkrizleri.org/index.php/1997-s-300-fuezelere-krizi>.
- Li, Q.; Sacko, D. (2002). The (Ir)Relevance of Militarized Interstate Disputes for International Trade. *International Studies Quarterly*, 46(1), 11-43.
- Long, A. G. (2008). Bilateral Trade in the Shadow of Arm Conflict. *International Studies Quarterly*, 52(1), 81-101.
- Mert, M.; Çağlar, A.E. (2019). *Eviews ve Gauss Uygulamalı Zaman Serileri Analizi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Pamuk, Ş. (2018). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pantsios, A. L. (2007). Trade and conflict: The dyad of Greece and Turkey. *Economics of Peace and Security Journal*, EPS Publishing, 2(2), ss 81-88.
- Papanikos, G.T. (2015). The real exchange rate of euro and Greek economic growth. *The Journal of Economic Asymmetries*, 12(2), 100-109.
- Pollins, B. M. (1989a). Does Trade Still Follow the Flag?. *American Political Science Review*, 83(2), 465-480.
- Pollins, B. M. (1989b). Conflict, Cooperation, and Commerce: The Effects of International Political Interactions on Bilateral Trade Flows. *American Journal of Political Science*, 737-61.
- Reuveny, R.; Kang, H. (1998). Bilateral Trade and Political Conflict/Cooperation: Do Goods Matter?. *Journal of Peace Research*, 35(5), 581-602.
- Tsarouhas, D.; Yazgan, N. (2018). Trade, non-state actors and conflict: evidence from Greece and Turkey. *Cambridge Review of International Affairs*, 31(3-4), 291-313.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2010). *İstatistik Göstergeler 1923-2009*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- Yenal, O. (2017). *Cumhuriyetin İktisadi Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yeniğün, M. C. (2004). *Soğuk Savaş Sonrasında TBMM ve Dış Politika: Belgeler-Yorumlar*. Nobel: Ankara.
- Yeşilada, B. A. (2020). *Turkey's Cyprus Policy in Transition The Routledge Handbook of Turkish Politics (içinde)*, Ed., Özerdem, A.; Whiting, M., Routledge: New York, NY.
- Yücel, O. (2021). 1963-1974 Yılları Arasında Kıbrıs'ta Rumların Türklere Karşı Saldırıları Soykırım Olarak Değerlendirilebilir Mi?. *Harp Tarihi Dergisi*, 4, 103-130.
- Zenginoğlu, C. (2018). *6-7 Eylül 1955 Olayları'na Götüren Etkenler ve Faktörler*. Libra: İstanbul

EKLER**Şekil E1.** Türkiye ve Yunanistan arasında Gerçekleşen İhracat ve İthalat Rakamları ve İkili arasında Yaşanan Gerilimler

Not. TÜİK verisi kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur. İkili arasında yaşanan gerginliklerden sadece kuvvet kullanma tehdidinin olduğu krizler ile sınırlı savaş haline dayalı krizler dikkate alınmıştır.

Şekil E2. İhracat Serisi için Bilgi Kriteri ile Bulunan Kırılma ve Rejimler**Şekil E3.** İthalat Serisi için Bilgi Kriteri ile Bulunan Kırılma ve Rejimler**Tablo E1:** Türkiye ile Yunanistan arasındaki İhracat ve İthalat (Bin dolar cinsinden)

Tarih	İthalat	İhracat	Tarih	İthalat	İhracat
1950	285664	263424	1975	4738558	1401075
1950	285664	263424	1976	5128647	1960214
1951	402086	314082	1977	5796278	1753026
1952	555920	362914	1978	4599024	2288163
1953	532533	396061	1979	5069431	2261157
1954	478359	334924	1980	7909443	2910122
1955	497637	313346	1981	8933365	4702934
1956	407340	394990	1982	8842664	5745973
1957	397125	345217	1983	9235001	5727833
1958	315098	247271	1984	10756922	7133602
1959	469982	353799	1985	11343375	7958008
1960	468186	320731	1986	11104770	7456724
1961	507205	346740	1987	14157805	10190047
1962	619447	381197	1988	14335396	11662021
1963	687616	368087	1989	15792143	11624692
1964	537229	410771	1990	22302126	12959288
1965	571953	463738	1991	21047014	13593462
1966	718269	490508	1992	22871055	14714629
1967	684669	522334	1993	29428370	15345067
1968	763659	496419	1994	23270019	18105872
1969	801236	536834	1995	35709011	21637041
1970	947604	588476	1996	43626642	23224465
1971	1170841	676602	1997	48558721	26261072
1972	1562554	884969	1998	45921392	26973952
1973	2086214	131708	1999	40671272	26587225
1974	3777555	153218	2000	54502821	27774906

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, İstatistik Göstergeler (1923-2009)

Extended Summary

Purpose

The aim of this study is to examine whether the conflicts and diplomatic tensions between Türkiye and Greece, two countries that have historically experienced political crisis, affect the trade accrued between them. To this end, data on Türkiye's exports to and imports from Greece for the period of 1950-2000, when relations were considerably tense, will be examined.

Literature Review

Political crises and conflicts between countries can affect the economic relations along with the political relations between them. Export and import values between countries are among these economic relations that are likely to be affected by conflicts and diplomatic tensions. There is a limited number of studies in the literature that examine the impact of these factors on bilateral trade. Pollins (1989a and 1989b) showed that diplomatic and political relations have significant effects on bilateral trade. Anderton and Carter (2001), Long (2008) and Hegre et al (2010) found that armed conflicts between countries has a decreasing effect on trade. Li and Sacko (2002) and Du et al (2017) drew attention to the nature, duration and severity of conflicts. Accordingly, unexpected, long-duration and severe conflicts have more trade dampening effects than expected, short-duration and mild conflicts. To the best of our knowledge, only three studies have examined the effects of political factors on trade between Türkiye and Greece. Among these, Reuveny and Kang (1998) and Barbiery and Levy (1999) added the Türkiye-Greece dyad to their studies on 16 and 7 country dyads, respectively. Reuveny and Kang (1998) analyzed the period 1962-1991 and found a causal relationship between bilateral conflicts and trade. Barbiery and Levy (1999) investigated the effects of the Ottoman-Greek war in 1897 on bilateral trade between 1886 and 1911. The last study by Aksu (2004), on the other hand, presents a general evaluation for the period 1990-2004 and examines whether tension and peace between the two countries affect trade within the framework of international relations discipline and evaluates whether there is an increase or decrease in foreign trade by looking at the years of crisis and its aftermath. Our study aims to contribute to the literature by determining whether the tensions between 1950 and 2000, a period of intense tensions between the two countries, led to structural changes in export and import series.

Design/methodology/approach

The study utilizes the chronological list of crises in Turkish-Greek relations compiled by Aksu (2014). Aksu (2014) categorized the crises between the two countries as crises without military violence, crises with the threat of the use of force and crises based on limited war. Crises in the last two categories are taken into account in the current study. These are the 1964 and 1967 Cyprus Crisis, the 1974 Cyprus Peace Operation, the 1987 Aegean Sea Continental Shelf Crisis, the 1996 Kardak Crisis, the 1997 S-300 Missile Crisis and

the 1998 Öcalan Crisis. Using exports and imports data obtained from TURKSTAT for the period of 1950-2000, the Bai-Perron structural break test will be used to determine whether there are structural breaks in the series. This test is a multiple break test and identifies breaks endogenously. The study investigates whether the break years identified by the Bai-Perron test coincide with the aforementioned crises.

Findings

The results show that the political crises apart from the Cyprus Peace Operation has not caused any change in Türkiye's exports. On the other hand, none of the political tensions seems to have an impact on imports series. These findings are consistent with the strand of the existing literature which claims no prominent impact from political events to economic relations in the cases of low trade volumes and economically small countries.